

Urbánek, Rudolf

[Je nasnadě, že, dotkla-li se pověst o Žižkovi i nejrůznějších míst ...]

In: Urbánek, Rudolf. *Žižka v památkách a úctě lidu českého*. Brno: Filosofická fakulta, 1924, pp. 18-40

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/126469>

Access Date: 16. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

II.

Je nasnadě, že, dotkla-li se pověst o Žižkovi i nejrůznějších míst, s nimiž přišel jen ve styk velmi skrovný, tím spíše a záhy obepředla svou zářivou tkání i místa, s nimiž jej život spojil svazky nejpevnějšími: jeho rodiště Trocnov, ono pole u vsi Šenfeldu blíže Příbyslavě, kde milovaný i obávaný vůdce zemřel, i chrám, kde byl pochován, v Hradci Králové i pak podle obecného domnění v Čáslavi, jakož i místa, jež jinak nabyla pro něho zvláštního, osobního významu, jako Kalich a Rabí.

Symbolická fabulace lidová nemohla svému největšímu hrdinovi, vlastnímu představiteli české síly a statečnosti, dáti se naroditi pod střechou: musilo to býti pod širým nebem a za bouře, jež naznačovala již jeho příští osudy. Zemanka trocnovská, jež vyšla podle jedné verše na houby¹, podle druhé dohlížeti na služky seno sbírající², již blízko svého příbytku musila se před náhlou bouří skrýti pod mohutný dub³ a zde beze vší cizí pomoci porodila syna, jenž, silný syn silné matky, měl stejně pevně jako rodný jeho dub státi v přívalu bouře⁴. Tento dub později vábil k sobě hojně pozornosti, ježto „mnozí kováři, zámečníci, tesařové i jiní na tento dub často lezli, větve usekávali, z nich k svým kladivám, sekerám rukověti dělali a pověrečně tomu věřili, že skrze ty rukověti oni řemeslníci větší síly nabývají“⁵. O osudu

¹ Tak je zapsáno v urbáři borovanském, jenž byl potvrzen 24. června 1693 (sr. Kalousek ve Věst. Uč. Spol. 1890. 352).

² Balbín, De militia veterum Bohem. u Rieggera, Materialien XII. 56: „cum... ancillas in prato vicino foenum colligantes spectaret...“

³ Balbín, tamtéž 56: „Quercus annosissima“; urbář mluví o velkém dubu. Že tu byly lesy dubové, podotýká též zpráva z r. 1569, kde je zmínka o narození Žižkově (sr. Toman ve Věst. Spol. N. 1890. 342 i 1893. 55).

⁴ Ovšem katolický pisatel záznamu v urbáři vykládá narození za bouře v jiném smyslu: Žižka se později vzbouřil proti „svému přirozenému pánu, králi“. Narození Žižkovo v dutém dubě je nakresleno r. 1780 na katastrální mapě Trocnova od Petra Světeckého (sr. „Sborník Žižkův“, Obraz. přílohy č. 1).

⁵ Bečkovský, Poselkyně starých příběhů českých (vydání Rezkovo) III. 522; sr. i V. Bárta, Boží muka i dub u rodiště Jana Žižky v Čes. lidu XX. 331. O tom se zmiňuje i spisek „Život Jana Žižky z Trocnova“, připisovaný Janu Herynkovi Nymburskému z r. 1618, opravdu však jen překlad německého spisu Friedricha von Eckhardt z r. 1784, o němž šře jedná Kraus, Husitství v literatuře, zejména německé II. 186 a d.; sr. Zibrť, Čes. lid XII. 137: „...kováři byli té pověry, že mnohem větší síly dojdou, když jen třísky do svých kladiv z něj dostanou“ (přepis z r. 1822). Později básník Jar. Langer v satíře „Žižkův dub“ praví, že dřve kováři, „když byl měsíc na nově, vždy o půlnoci“ z dubu sekali třísky a zaráželi je do

dubu najdeme zase dvojí versi: podle jedné padl sám někdy v druhé půli 17. století, byv již před tím od pasáků vypálen¹, a tomuto oficielnímu znění třeba dáti víru před versí druhou, že borovanský probošt Konrád Fischer, aby zamezil oné pověře s třískami, dal dub podtíti, všecky větve oklestiti a spáliti². Na paměť, kde dub stál, pak zřízena boží muka³ ke cti sv. Jana Křtitele na náklad probošta Konráda s příslušným nápisem⁴. Nápis býval opravován spolu s kapličkou samou⁵.

„nakladívka“, a hned prý kladivo „snáže vzhůru lítalo“ (Čes. lid. XII. 157 a XIX. 140). Podle Jiráska 220, když dub sešel a byl z něho jen pahýl, kovári a venkované do něho zaráželi z téhož důvodu hřeby, avšak též i z pahýlu topůrka si řezajíce, až zbyl jen pařez: také ten řezáním třísek sešel docela.

¹ Urbář borovanský (Kalousek 353): „vor ungefähr 40 Jahren“. Podle Beckovského (Rezek) III. 522, „jak staré paměti svědčejí,“ byl již dub vypálen před narozením Žižkovým a matka jeho v něm se schovala a porodila.

² Beckovský (Rezek) III. 522—523, jenž dodává: „Špalek dosti dlouhý a tlustý od toho dubu při těch Božích mukách — podle Beckovského totiž dal probošt r. 1682 postaviti boží muka ještě vedle dubu — viděl sem léta 1700 na zemi ležeti, také, kde sídlo a obydlí rodičův téhož nešťastného Jana Žižky tehdež stálo, viděl jsem toliko zříceniny a nedaleko nich dvůr řeholních kanovnkův borovanských. Ten ostatní dubový špalek také k spálení rozsekán byl; od něho díl dřeva odtatý do Prahy sem sebou přivezl.“ — Výše dotčený český překlad z Eckhardta praví chybně o dubu: „...okolo r. 1784 poražen byl, nebo kovári“ atd. (rok ten značí čas, kdy byla německá předloha spisu toho vydána). Langer (sr. Čes. lid. XII. 157) dí ne dost určitě: „Uplynulot od té doby století — co dub ten není více viděti.“ — O osudech zbytků dubu nové zprávy přináší Čapek, Trocnov 36, na základě přeškrtané poznámky v dotčeném již urbáři, o níž se Kalousek nezmínil: kmene prý bylo použito za koryto na vodu a větví za kůly k plotu klášterní zahrady v Borovanech. V blízkých Borovanech se zachovala podobná pověst, patrně již aplikace pověsti o dubu trocnovském, o zámku Žižkově, jenž prý stál na vrchu borovanském (na jih k Svinům). O tom se nejen vypravovalo, že za pravého poledne lze jej viděti v původní podobě, nýbrž též, že ten, kdo ze zbývajícího zde zdiva kámen vezme do základů nové stavby, dodá jí síly a pevnosti (J. Dunovský, Čechy VI. 89).

³ „Eine schöne Martersäulen“ (urbář u Kalouska 323).

⁴ Tomek, Jan Žižka 2¹ otiskl ze Schallera, Topographie d. Kgr. Böhmens XIII. 122 nápis v tomto znění: „Hic locus olim exosus nativitate Zizcae, nunc ex asse nativitate Joannis Baptistae consecratus.“ Beckovský (Rezek) III. 522 jej klade takto: „Locus iste nativitatis Joannis de Trocnova dicti Žižka olim infamis, honori nativitatis praecursoris domini S. Joanni Baptistae dicatus et consecratus est anno 1682. C. P. C. R. B. F. F.“ Písmena ta Beckovský výkládá: „Conradus [Fisser cognomine] Praepositus Canoniorum Regularium Borovanensium Fieri Fecit.“

⁵ V „Obrazech života“ 1860. 317 se podává jako obnovený, avšak tehdy již opět deštěm polo smytý nápis jen český text, u něhož je významné datum: „Renovatum 1820. Jan Žižka z Trocnova slepey ... Pan a ... se narodil.“ Zde se též uvádí pověst, že v blízkem Kamenném Újezdě na vrchu stál hrad, jenž prý byl rodištěm

R. 1868 byla již kaplička v zříceninách¹. Později vsazeny tu dub a lípa² a v době nejnovější zřízen balvanový pomník³.

Tradice, věcně zcela nemožná, že Žižka chodil v Prachaticích do školy, vznikla, tuším, jen ze snahy, spojití životní cesty obou Janů husitské revoluce⁴. Z ostatních míst, jež potom byly rámcem životních

Žižkovým anebo mu alespoň patřil; připojuje se pak strašidelná historie o dveřích železem pobitých, na něž dělníci tu přišli. — U Jiráska 205** se toto české znění čte úplněji a správněji takto: „Jan Žižka z Trocnova slepej, zlěj paměti, tu se narodil“; tento český text původního nápisu uvádí již také Schaller XIII. (1789). 122. Výše dotčená forma vznikla úmyslným zkomolením; Trajer, *Histor. statist. Beschreibung der Diöcese Budweis* (1862) 353 uvádí, že kdosi neznámý nápis r. 1860 změnil takto: „Jan Žižka z Kalichu slavné paměti tu se narodil.“ Čapek, Trocnov 37 tvrdí, že i v latinském nápisu, kde (podle Trajera) bylo lze jen čísti slova: „Hic locus... Joannis Nativit... Zizcae... Nativitati Joannis Baptist...“, někdo hanlivé výrazy úmyslně vyškral a do štítu kaple namaloval husitské zbraně s kalichem a se slovy: „Pomni, Jene, pravda vítězí!“ Slova ta se čtou i na litografiích z let šedesátých století 19., představujících Žižku s Husem, jež byly hojně rozšířeny (sr. Katalog výstavy na paměť Jana Žižky z Trocnova — v Praze 1924 — č. 271 a 272).

¹ Pam. Arch. VII. (1868) 461 se zmiňuje o přípravách Budějovských k novému, důstojnému pomníku; avšak jen hromadu rumu tu nacházeli i potom návštěvníci (sr. Ad. Šubert, Z českého jihu 218—219 a po něm Ot. Mokry v Nř. listech 1882, č. 265). — Socha sv. Jana Křtitele byla přenesena do kostela borovanského. Sr. o tom níže.

² Jirásek 205**.

³ Od kněžete Adolfa Schwarzenberga s nápisem: „Zde se narodil Jan Žižka z Trocnova.“ — Že byl Žižka pokřtěn ve vsi Střížově a že ve dvorci u „Strychů“ byly slavné křtiny, zmiňuje se z lidového podání Ed. Šimek v článku „Trocnov“ (*Mladá Stráž* 1923, č. 6, v Plzni). Obrázek křtitelnice střížovské sr. ve „Světozornu“ 1908. 687. F. M. Čapek („Trocnov“ 34) byl pověstí na ni upozorněn již r. 1894; zmiňuje se též — a hned přináší i jeho obraz — o „Žižkově kameni“ v zahradě „u Strychů“, sloupu 3 m vysokém. O Žižkově křtu ve Střížově (že sem byl Trocnov přifařen, je zmínka u Kalouska, O Trocnově 350 z r. 1689) se zmiňuje zápis učitele a obecního písaře Jana Svobody r. 1818, pořizený prý na základě archívalíí vyšněbrodských (Čapek 35). Zde se též praví, že se Žižka narodil pod dubem kolem r. 1359. Ovšem pamětní kniha Svobodova se ztratila (zachoval se prý jen výtah ve školní pamětní knize střížovské): zdá se, že tu jde o nějakou novou „pia fraus“, přes tvrzení, že látku Svobodovi poskytl cisterciák Placid Jedlička a že Svoboda si prý dal svůj opis ověřiti rychtářem a koňšely. Jan Petřík, *Přehled dějin Trocnova* (1924) 49²³ podotýká, že pověsti o křtu Žižkově znal již v letech sedmdesátých 19. stol. kde kdo a že pokládány za velmi staré: křtitelnice sama stávala v sadě rolníka Trse. Naproti tradici střížovské se v Borovanech vypravuje, že dvorcem „u Částků“, byl Žižka nesen ke křtu, tedy v Borovanech samých (J. Dunovský, *Čechy*, VI. 89). — Jméno Žižkovo má i rybník blíže nynějšího pomníku.

⁴ Sr. Jirásek 205—206. Ani prachatická tradice o Husovi samém není dosti hodnověrná (sr. V. Novotný, *M. Jan Hus* I. 1. 5). V Prachaticích na domě č. 148 byl

osudů Žižkových, stala se již zmínka o Táboru¹, kde však nepo-
chybně pobělohorská reakce protireformační starší stopy kultu Žižkova
smyla, až teprve 19. století, jak ještě bude dotčeno, opět tyto nedostatky
napravilo. Nešťastná příhoda před hradem Rabím, jež Žižku zbavila
i druhého oka, byla pro pozdější majitele hradu z katolického rodu
pánů Švihovských z Riesenberka honosným titulem, jež pak na konci
doby jagellovské našel svůj trvalý, výtvarný výraz v obraze na první
ze tří vnitřních bran hradeckých. Zde vlevo byl zobrazen obrněný Žižka
s palcátem v ruce v čele ozbrojenců a zprava z věže vystřeloval naň
šíp Přibík Kocovský. K vysvětlení byl dole připsán i krátký český
dialog mezi nimi, končící při výstřelu rázným výkřikem Přibíkovým:
„Krejž holého!“ Arcibiskup ostřihomský a kancléř uherský Ladislav
Salkan, snad při návštěvě hradu, složil pak latinské čtyřverší, vyslovující
uspokojení nad tím, že škůdce vlasti i víry zde se stal slepým². Poz-
dější tradice doplnila, že stalo se tak pod hruškou³, jež stávala na vršku
Všech svatých, tedy dosti daleko od hradu samého: později i na jejím
místě — opakuje se nám tu jistá obdoba s Trocnovem — zřízena
kaplička; lid si též dlouho ukazoval onu baštu v zadní ohradě, z níž
bylo na Žižku střeleno. Přední brána, na níž byl dotčený obraz, dostala
jméno „brány Žižkovy“⁴. Tradice si také všimla i jediné výsluhy
Žižkovy za jeho veliké služby, hradu Kalicha v Litoměřicku; jeho věž
prý, jak ještě na konci 18. století starší pamětníci vypravovali, byla
značně vysoká a měla, rozšiřujíc se vzhůru na povydaných -postupně

v meziokní prvního patra i obraz Žižkův, jež po více opravách r. 1904 byl nahrazen
rostlinnou výzdobou (Soupis pam. histor. a uměl. 38. 286). Také Borovany se hlásí
o čest, že v nich Žižka chodil do školy, jež prý stávala tam, kde se říká „u Kan-
torů“ (J. Dunovský, Čechy VI. 89).

¹ Sr. výše 6 a d.

² Popis i verše ty, jež dlouho ještě po Bílé hoře se tu spatřovaly i s obrazem
a druhým nápisem, otiskl Balbín, *Miscellanea lib. III. cap. 8, str. 94* a po něm
i s českým překladem Beckovský, *Poselkyně (1700) 678*. — Charakteristiku Salka-
novu, jež byl za krále Ludvíka v letech dvacátých století 16. v české politice
vlivným činitelem, sr. u Palackého V. 2³. 407—408.

³ Hájek 387a, jež však neví, kdo Žižku střelil, a patrně ani neznal obrazu,
sice by byl ho jistě užil. Podle něho poranění se stalo při útoku za východu slunce,
a to „náhodou“, ranou z houfnice, takže jedna z třísek zasažené hrušky zranila i oko
Žižky, za stromem útok pozorujícího.

⁴ Sr. Sedláček, *Hrady XI. 82—83*. Když r. 1792 — užívám tu i sdělení
p. řídícího Kleinschmidta z Rabí — byla brána Žižkova bořena, byl prý sedlák Von-
droušek z Budčic zabit, načež ostatní dělníci se rozutekli, říká, že Žižka tak mstí
znesvěcení své památky.

krákorcích, podobu kalicha, aby hlásala již z daleka všem víru svého pána¹.

Zvláštní úcty se dostalo místu úmrtí Žižkova. Jako se narodil pod širým nebem pod dubem, tak i zemřel na poli, „na drahách“², pod hruškou³, tentokrátě však ne v samotě, jako se narodil, nýbrž obklopen jsa nejlepšími přáteli, jež si v poslední době získal a jimž, „svým milým a věrným bratřím a Čechům“, — výslovně se tu jmenují Viktorin z Kunštátu, otec krále Jiřího, Jan Hvězda či Bzdinka z Vicemilie a Kuneš z Bělovic — velikou při doporučil⁴, hlavu maje v klíně Michala Koudele ze Žitenic, staršího vojenského⁵. „Žižkovo pole“ u vsi Šenfeldu nabylo tím u lidu takové vážnosti, jako Přemyslovo pole u Stadie⁶. Toto bylo počátkem dlouhého a slavného pásma národní dynastie, na onom však končil život slepého hrdiny, naplňuje přátele i lid obavami, jak bude dále bez něho: v obou případech byl to podle přesvědčení obecného muž z lidu, jemuž byla určena tak významná úloha pro osudy celého národa a jemuž proto lid zůstal věren ve své lásce i úctě navždy. Pluh se netkl pole Žižkova⁷, a když stal se pokus o zorání, dostavil se hned trest, jako při svatokrádeži: dobytek zdechl. A stejná ochrana nadpřirozená provázela i bezový keř, jenž později na ladě vyrostl a stále mohutněl: kdo jej chtěl sekerou podtíti, sekl se sám⁸.

¹ Sedláček XIV. 371 i Heber IV. 230.

² Sr. St. let. češ., text B u Šimáka v ČČH. 1912. 10.

³ „Pamět čáslavská“ (1566—1582) u Šimáka v ČČH. 1912. 16. Jirásek 218 uvádí i jinou versi: pod dubem.

⁴ St. let. češ. 64.

⁵ „Pamět čáslavská“ 16—17.

⁶ K tomu sr. mou práci „K české pověsti královské“ v Čas. spol. přát. starož. 1916. 8 a d.

⁷ „Život Jana Žižky z Trocn.“, připisovaný Janu Herynkovi Nymburskému: „To místo, kde stál stan jeho a kde umřel, až do dnešního dne zůstává nezorané“ (Čes. lid XII. — 1903 — 157). Je to překlad německého spisku „Leben des Johann von Trocznow, genant Žižka. Von F. E. [Eckhardt]. Prag 1782“ (str. 87), jenž r. 1792 znovu vyšel pod názvem „Merkwürdige Lebensgeschichte des Johann von Trocznow oder sogenannt Žižka, Heerführers der Böhmen“. Opis českého překladu (rukopis Nár. musea I H 14) byl psán r. 1822. Snad mystifikace, že je to dílo kněze Jana Herynka, faráře žerdiického (v opise při titulu je zajímavý omyl: „Psáno dne 18. dubna léta Páně 1818“), souvisela s censurními obtížemi. Překlad V. R. Krameria, syna, zrela se shodující s opisem z r. 1822, nebyl censurou povolen (sr. rukopis Národn. musea IV D 60 s poznámkou: „Non imprimatur, Willmann“), avšak r. 1817 byl ve „Vlastenských novinách“ otištěn přece. Sr. Katalog výst. Žižk. č. 97 a 96 i výše str. 18^a.

⁸ Jirásek 220. Již Pelcl ve čtvrtém. nevydaném dílu své „Kroniky české“ (rukopis Nár. musea I A 17) praví, že úmrtní místo „podnes pusté leží“. Před

V paměti, vzniklé až po 150 letech, sice čteme, jak po smrti vůdcově v radě vojenské písař Laudat i zmíněný již Michal Koudele ze Žitenic prosadili, že byl pochován v Čáslavi¹. To však bylo jen dodatečné tvrzení, jež mělo utvrdit tradici, že Žižka je opravdu pochován v Čáslavi, a to hned od počátku. Skutečně byl Žižka pochován v Hradci Králové v kostele sv. Ducha před velkým oltářem². „Kronika velmi pěkná

několiká prý lety sedlákovi, jenž poustku tu chtěl zorati, vůl, „nohu zlámav, padl a již ji žádný nevoře“ (str. 143 b). O mohutném keři bezovém na místě tom, něco vyvýšeném a pět kroků dlouhém i širokém, stále nevzdělaném, se zmiňuje Legis Glückselig Illustr. Chronik von Böhmen I. (1852) 492, že, ačkoli pasteveci stále jej na palivo ke svým ohnům ořezávají, každý rok mocněji se rozmáhá. Ze dvou pokusů o zorání místa při prvním posli volí, při druhém, v nejnovější prý době, kámen poranil toho, kdo začal orati, na holeni a druhý toho, jenž orati tu poručil. Od té doby vládne tu ticho a nerozumní lidé vyhýbají se tomu místu, jako by přinášelo neštěstí. — V Zapově „Kronice“ II. (1868) 1013 a d. se praví, že ještě nedávno lid z listí bezového vykrajoval kalichy, jež, na papír nalepené, rozdával na památku. I zde je dotčeno obou marných pokusů o vzdělání místa: při druhém, hospodářský úředník, jenž kázal bezové křoví vysekati, když se lidé zdráhali to učiniti, chopil se sám motyky, avšak, zraniv se do nohy, přestal. Je tu jen rozvedeno, co již Arnold, Děje husitů II. (1848) 39 naznačil, řka, že, když „hrubá ruka tupého úředníka“ chtěla se místa dotknouti, „náhoda tomu překazila“. O keři bezovém, o němž se vyprávělo, že kdo jej chová, bude obdařen štěstím i silou, a jenž přese všechny škody znovu vždy se zelenal, praví Rud. Ludmila, Žižkovo pole u Přibyslavě (Vlastivědný sborník východočeský I., 1923, 57), že po zřtzení pomníku zbývajících již jen několik jeho kořenů dal MUDr. Fr. Malínský přesadit do svého parku v Ronově: keř se tu opět ujal a vzrostl. Keř dříve byl uprostřed vyvýšeného místa umrtního v dolku, který prý povstal pádem Žižkovým s koně. Ludmila 58 též vypravuje o přibyslavském provazníkovi, jenž se vsadil, že přes pověst o černém psu, jenž s vytím běhá kolem mohyly, i o Žižkovi, jenž tu v noci se krajem rozhlíží, na Žižku o půlnoci zavolá. Učinil tak, a zjevil se mu prý Žižka s klípcem přes oči: ráno našli provazníka v blízkém lesku i s jeho hochem v krvi a bez vědomí: hoch z leknutí zemřel a otec dlouho potom stonal. Také prý na poli směrem ke Keřkovu vídati bylo ohnivý kotouč a slyšeti naříkání; les při borovském potoku pro žal „Sirotků“ prý byl nazván „Plačky“. Kromě toho J. Bačovský v Čes. lidu 1924. 297 připomíná pověst o lesu „na Hátkách“, kde se bojovníci Žižkovi hádali, kdo měl jej nejraději.

¹ U Šimáka v ČČH. 1912. 16—17. Znovu se pak ještě o Koudelovi zde opakuje, že „ten to obdržel, že tělo Jana Žižky jest v Čáslavi pochováno“.

² To praví tak řečený starý kollegiát pražský (u Höflera I. 87), čerpaje, nikoli však bez přídavků vlastních, ze souvěké kroniky písaře Krušíny, jenž psal, „co se dalo v kraji hradeckém“ (sr. Šimák v Národn. listech 1909 z 20. února i v ČČH. 1912. 11); z Krušínovy kroniky se zachovala jen chatrná recenze v textu b „Starých letopisů“, kde se právě praví, že Žižka „v Hradci Králové pochován“. Kollegiát měl zájem o Hradecko a byl i jinak, kromě reflexů kroniky Krušínovy,

o Janovi Žižkovi⁴, jež vznikla někdy v polovině 15. století¹, ne-li později, a jež k Hradecku i k Žižkovi měla zvláštní vztahy, takže jí lze po té stránce věřiti jako prameni dobře informovanému, určitě o Žižkovi praví, mluvíc o jeho pohřbu v Hradci: „tu ležie“². Tvrzení, že Žižka „potom přenesen jest do Čáslavě a položen jest v kostele“, po prvé se ozvalo v letopisech, jež vznikly, jak se obyčejně míní, až asi r. 1515, avšak o nichž není vyloučeno, že mohly vzniknouti i o několik let později³.

Otázka vzniku těchto letopisů je tedy významná pro tradici o Žižkově přenesení do Čáslavě. Kdyby se mohlo dokázati, že vznikly až po r. 1522, bylo by možno i tradici o přenesení určitě posunouti až za toto datum, jež má velikou důležitost pro čáslavský kostel sv. Petra a Pavla a tím i pro otázku hrobu Žižkova. Toho roku totiž kostel požárem velmi utrpěl a kostelní věž, vystavěná po požáru z r. 1452, kdy polovina města lehla popelem, shořela⁴. Za opravy pak při kopani r. 1523 na-

o poměrech v Hradecku dobře informován. Ježto Krušinka zemřel r. 1438, tedy první zprávu o pohřbu v Hradci lze s určitostí klásti nejdále do let třicátých.

¹ Také Šimák v ČČH. 1912. 11 ji sem klade, kdežto Novotný v úvodě k svému vydání myslí, že vznikla mezi červnem 1434 a červnem 1436. K tomu bude třeba ještě dále se vrátiti.

² U Novotného 21. Vydavatel v závěru tom tuší (str. 7) již sledy skrytého odporu proti mínění, že Žižka byl přenesen do Čáslavě, avšak sám příznává, že poněkud překáží, že autor obratu toho „a tu ležie“ užil též o králi Václavovi IV. (str. 20: v chrámu svatovítském), tedy v případě, kde sporu žádného nebylo, a že tedy smysl dotčený, obrana proti přenesení, není nutný.

³ Je to text „St. letopisů“ *G*: sr. u Šimáka v ČČH. 1912. 13, jenž tu též uvádí, že věta o přenesení je neorganickou vsuvkou, již kompilator textu *G* buď sám vsunul anebo z nějakého příspěku po straně své předlohy vepsal v původní její znění: ježto pak toto odpovídá textům *E F* (první je z konce 15. století — str. 10 — a druhý *F*, vznikl asi před rokem 1467), vyvozuje Šimák 13, že text *G* vznikl mezi léty 1467 a 1515 a že to je i doba, kdy mohl býti Žižka do Čáslavě přenesen. — Text *G* se přičítá, avšak bez udání důvodů, též M. Jirfmu Píseckému, jenž narodil se v letech 1490—1495 a složil latinskou kroniku z let 1518—1526 (její pokračování se ztratilo: sr. Jireček, Rukověť II. 114 i Šimák ve FRB. VI. str. XXXIII a d.). Kdyby byl opravdu původcem textu *G*, sotva by tento vznikl nejpozději r. 1515, nýbrž by pocházel z doby ještě pozdější, alespoň z let dvacátých. Rukopis sám je potrhán a konec se zprávami o letech 1509 a následujících chybí. Je otázka, kam až původně sahá, zda nepřesahoval rok 1515. — Poznámka Bartošova, O čáslavské ostatky Žižkovy (Vlastivěd. sb. východočes. 1924. 15²⁴), že zprávy o pohřbu krále Václava IV. pocházejí z textu *G* a vznikly „až v letech 1450tých“, ovšem se může týkati jeho předlohy, nikoli však kompilačního textu vlastního. Z dotčeného „Sborníku“ byl mně v otisku přístup jen článek Bartošův a nikoli ostatní, také Žižky se dotýkající.

⁴ Sr. Sedláček v Pam. Arch. VII. 18—19.

lezena truhlička s kostmi a paleát železný, „zdýli dvou pídi, na řetízku, jako klaničník slove“, i s jinými věcmi, „ale ty zmhrány“¹. Pozdější pramen, v němž zprávu o tom nalézáme, ovšem nepřipouští pochybností, že by to byly ostatky Žižkovy; je to jen důsledek jeho jiného tvrzení, že Žižka vlivem Laudatovým a Koudelovým i jiných Čáslavských, byl v Čáslavi pohřben hned po smrti², tvrzení, o němž však již víme, že neodpovídá věrohodným pramenům ze století 15., jež o pohřbu Žižkově v Čáslavi nic nevědí. Neosvědčila-li se hodnověrnost našeho pramene, „paměti čáslavské“, v tomto důležitém bodě, možno míti pochybnosti i o věcech jiných, jež podává, zvláště o oné truhličce, ne tak o její existenci, jako spíše o tom, zda opravdu v ní byly kosti Žižkovy. Oporou při tom, avšak nikoli zcela spolehlivou, je zmíněný text *G* „Starých letopisů“. Opora ta ztratila by svou průkaznost docela, kdybychom mohli zjistiti, že vznik její spadá až za rok 1523, za požár čáslavský, za nález ostatků, jež vydávány za ostatky Žižkovy; pak by byl nasnadě důsledek, že původce textu *G* svou zprávou o přenesení jen vykládal tradici nově vzniklou o tom, že ostatky Žižkovy jsou v Čáslavi a nikoli již v Hradci Králové.

Pochybnosti v té příčině jsou vážně zesilovány charakteristickou nejistotou svědka, který byl ve velmi úzkém vztahu ke kostelu čáslavskému a kterému při jeho zájmu historickém by sotva bylo ušlo, kdyby minulost byla podávala k tradici o přenesení nějaký závažný důvod, jenž by byl znám i širším kruhům. Je to Boh. Bilejovský, jenž sám byl nějaký čas kaplanem v Čáslavi, nepochybně v blízkosti kritického roku 1523 a bral 2 kopy platu z oltáře, jenž byl u hrobu, připisovaného Žižkovi. Praví ve své „Kronice české“, psané v letech 1529–1531: „Pochován, praví někteří, v Hradci, jiní v Čáslavi, a tu podobněji, neb oltář u hrobu a 2 kopě gr. bílých kaplanství děkanu (?) — a já ho také užíval“³. Je to již nejistota za sporu různých mínění, se kterou bychom snad mohli i pobyt autorův v Čáslavi, alespoň zčásti, spíše klásti za rok 1523, nežli před něj, připomeneme-li si totiž, jak o nálezu

¹ „Pamět čáslavská“ u Šimáka, ČČH. 1912. 16. O „truhle prkenné“, v níž byl pryž Žižka po přenesení z Hradce položen v Čáslavi, „v kostele u fary vedle jednoho malého oltáře... s pláčem mnohých Táborů“ — mluví ovšem až Hájek 401a).

² „... oni Michal a Laudat a jiní z Čáslavě přední rady to obdrželi, že jest pochován v Čáslavi v kostele...“.

³ Sr. u Šimáka, ČČH. 1912. 14. Šimák pobyt Bilejovského v Čáslavi klade nejspíše v léta 1510–1520 a podle toho ovšem přičítá hrobu existenci již před r. 1522, avšak hrobu patrně blíže nijak neoznačenému a tedy ještě anonymnímu, takže teprve nález kostí mohl dáti podnět k mínění, že jde o hrob Žižkův (sr. i str. 20).

kostí z roku toho vypravuje „pamět čáslavská“, z níž máme dojem, jako by kosti nalezeny byly náhodou a teprve potom, hlavně podle palcátů a ostatních věcí, s nimi v hrobě ležících, byly vydávány za ostatky Žižkovy. Podle toho zdá se býti velmi pravděpodobný výklad Šimákův, třebaže on sám jej jen nadhazuje, avšak zaň se přímo nestaví, že teprve nález kostí je východiskem vlastní legendy. S tím by též souviselo, že tehdy ozdobný náhrobek asi ještě neexistoval¹, neboť jinak by se ho byl Bílejovský jistě dovolával².

Bílejovský prostě, třebaže ne s rozhodností, jakou bychom jinak od něho čekali, kdyby byl plně přesvědčen, se vyslovil jen pro větší pravděpodobnost, že ostatky Žižkovy jsou v Čáslavi, nijak se nezmiňuje o způsobu, jak se tam dostaly. Avšak další letopisci nešli za ním, nýbrž cestou, na kterou ukázal text *G*, přidávajíc se k výkladu o přenesení. Je zajímavé, že byl to Hájek, jenž výslovně praví, že byl Žižka z Hradce „potom, nevím, z jakých příčin vyzdvížen a převezen“³; tedy nevěděl nic o přeměně mrtvol, jež, avšak zcela ojediněle, byla snad již před ním vyslovena, ač právě takovýto motiv by byl podle jeho srdce a on by ho byl, věda o něm, jistě nepominul.

Nikdo z obhájců přenesení nepraví nic o tom, jak se zachovali Hradečtí. Jeť nemyslitelno, že by za vzrůstu kultu Žižkova, jak o tom ještě uslyšíme, byli klidně svolili k přenesení, jež by jim před celou českou veřejností vtisklo znamení hanby; ovšem z Hradce ani nic nevíme, co se stalo s tamním hrobem Žižkovým⁴. Přes to však tradice o přenesení zvítězila, nepochybně zvláště na základě náhrobku s nápisem na svrchní desce „že tu pohřben Žižka“⁵, i vlivem zvláštního

¹ O tom sr. dále.

² Tak myslí i Šimák, ČOH. 1912. 14.

³ Sr. výše 25¹.

⁴ Šimák 19¹. V dodatku k svém článku (tamtéž 464) sice poukazuje, že i v hradeckém museu je „stará lebka, pravděpodobně válečná, zřetelně jednooká, dokonce orlího nosu“, jež byla nalezena pod hradbami a o níž autor míní, že mohla se tam dostat s jinými kostmi a rumem z kostela sv. Ducha při jeho vyklizení v 18. století. Avšak L. Domečka (v soukromém listu z 16. února 1924) se domnívá, že „pochází od jedné z koster, jež vykopány byly blízko popeln. pohřebiště na Praž. Předměstí“, a klade ji „do konce doby předhistorické nebo do začátku doby historické“: se Žižkou podle něho „nemůže mít nic společného“.

⁵ Obraz zachoval se na rytině Jiřího Hufnagela z r. 1617 a praví se tu, že Žižka „rector rerum publicarum laborantium in nomine et pro nomine Dei hoc templo conditus est“. Nápis tento uvedla již „pamět čáslavská“ u Šimáka 16, jenž též upozornil (sr. 8), že nápis na tabulce, přidané v pravém svrchním rohu

epitafu, vedle náhrobku v kostele se nalézajícího¹, a snad jí uvěřili na konec i Hradečtí sami, nemajíce o tom, že ostatky zůstaly v jejich městě, zřejmých průkazů, jaké zdály se mluvit pro Čáslav². Mínění o převezení přijal i Tomek³ a po něm i jiní historikové, až teprve r. 1912 Šimák přesvědčivě prokázal, že z pramenů až dosud známých nelze přenesení a nové pohřbení Žižkovo v Čáslavi bezpečně dokázat: to by bylo možno jen nálezem „nového samostatného svědectví, starého a nepodezřelého“⁴.

rytiny se neshoduje s nápisem vlastního náhrobku (zde je „defunctus“ místo výrazu „functus“ v tabulce), avšak připouští, že malíři záleželo asi více na kresbě náhrobku než na přesném podání nápisu na něm; kromě toho nápis na tabulce mohl být vzat ne z nápisu samého, již před r. 1609 podle Theobalda těžko čitelného, nýbrž z opisu, snad Theobaldova. — Bartoš ještě r. 1923 ve spisku „O Žižkův hrob“ 8 myslil, že na náhrobku — snad po straně — byl též známý epitaf, avšak po výkladu Šimákově v referátu o jeho spisku v ČČH. 1923. (203—204), že epitafu na hrobě nebylo, též to uznal („Sporné otázky Žižkova života“, IX. svazek cyklu „Žižkova doba“, 1924, str. 22—23) a klade epitaf na sloup u oltáře vedle náhrobku.

¹ Jaké povahy epitaf ten byl, sr. dále.

² Sr. Šimák v ČČH. 1912. 20. Ovšem Jiří Kruger, Sacri pulveres, October (1676) 48 — jak na to upozornil nejnoveji Bartoš, „O časl. ost. Žiž.“ 16²⁷ — ví, že mezi Čáslavskými a Hradeckými, kteří se mrtvolu Žižkovu zdráhali vydati („quod — scil. Reginae Hradecium — cadaver extradere vereretur seu detrectaret“), bylo by málem došlo k boji („ad arma“: „periti historiarum teneritudinis norunt causas“). Bartoš, jenž tu u Krugera, informovaného též o zničení ostatků Žižkových po Bílé hoře za opata strahovského Adama Questenberka (sr. str. 28⁷³), předpokládá neznámý nám pramen, ač není-li to jen samovolné rozvedení zprávy Theobaldovy o sporu, vykládá to tak, že nejde tu o spor před přenesením z Hradce do Čáslavě, nýbrž o spor; kde Žižka má být pochován, na nějž naráží Theobald, velmi Krugerem ceněný; Bartoš však i připouští možnost, že spor vypukl, až když postávením čáslavského náhrobku — podle něho v letech 1460—1471 — vyšel najevo podvrh Čáslavských z r. 1424, výměna mrtvoly Žižkovy za nějakého Němce. V prvním případě, klade-li se spor již do r. 1424 k Přibyslavi, dlužno dáti víru Starým letopisům českým 64 (současný text A), že kněží Prokúpek a Ambrož „doprovodili bratra Jana Žižku ... již mrtvého až do Hradce a tu sú jej pochovali v kostele u Sv. Ducha u velikého oltáře“; že by si v tom případě od Čáslavských nechali nějak mrtvolu zaměnit, je tím nepravděpodobnější. V druhém případě třeba právě předpokládati, že these Bartošova o listivé přeměně mrtvoly Žižkovy v Čáslavi je prokázána, čehož však, jak ještě uvidíme, není, takže v tomto ani v onom případě nelze souhlasiti s jeho způsobem řešení.

³ „Jan Žižka“ 204.

⁴ Šimák, ČČH. 1912. 19 a 464. Jeho výklady uznává v té přičině za definitivní též Bartoš („O stáří Jana Žižky z Trocnova a pravosti čáslavského nálezu jeho ostatků“ v „Kalichu“ VI. — 1919 — 18, „O Žižkův hrob“ 6 i „Sporné otázky ...“ 21.). Mínění Tomkova o přenesení z Hradce do Čáslavě se stále drží

Než tím nejsou přece ještě odstraněny všechny námitky proti tomu, že Žižka v Čáslavi pohřben nebyl¹. Zbývá ještě svědectví, třebaš pozdní, až z prvních desetiletí století 16., ne-li ještě pozdější, jež podává výklad jiný: pravé ostatky Žižkovy nemohly býti do Čáslavě přenášeny, ježto hned r. 1424 byly v Čáslavi pohřbeny, kdežto v Hradci byla pochována mrtvola podstrčená, „jakéhosi Němce, pána“. Je to zpráva, o níž se sice tvrdí, že náleží kutnohorskému letopisci Bartošovi z Prachňan, jenž zemřel r. 1510 66letý², jež však mohla býti zaznamenána i jeho synem Mikulášem z Prachňan (1485—1550)³; dokonce není vyloučeno, že patří až pozdnímu opisovači a komentátoru rodinných pamětí Mikuláši Dačickému z Heslova⁴. Ujišťuje-li vlastní svědek, farář čáslavský Jan,

J. Matiegka v „Anthropologii“ 1923. 259–260, pokládá je i po námitkách Šimákových za přirozenější.

¹ Přípouští to i Šimák sám v ČČH. 1912. 19¹, uznáváje však, že odpůrce pohřbu v Čáslavi měl by lehčí situaci než ten, kdo by pohřbu zde hájil.

² Bartoš, O stáří Jana Žižky. 18. O Žižkův hrob 12 i Sporné otázky 27. Zpráva je v Rezkově vydání „Pamětí“ Dačického I. 326.

³ V rukopise jindřichohradeckém je zpráva ta v oddělení, opsaném „z knížek vetýchých p. Bartoše a p. Mikuláše z Prachňan“, jak se čte v čele jeho, čemuž neopporuje, jak myslí Bartoš, Čáslavské ostatky Žižkovy 11, přípisek na konci: „Až potud z knížek vetýchých pana Bartoše z Prachňan, praděda mého.“ neboť p. Mikuláš nepochybně i do otcových knížek různé zprávy připisoval. Tomek, Jan Žižka 206 (pod čarou), míní, že první část zápisu, konstatující smrt Žižkovu i pochování v Hradci u sv. Ducha, pochází od p. Bartoše, kdežto druhá o svědectví faráře Jana, oddělená pomlčkou, je „buď z jeho (Bartošovy) vlastní hlavy nebo třeba teprv syna jeho Mikuláše, kterým starého letopisce dle svého smyslu opravuje“. Že jde o přípisek Mikulášův, připouští, avšak až v druhé řadě, Šimák v ČČH. 1912. 16 i 1923. 209.

⁴ Dačický i na jiných místech glossuje opisy rodinných pamětí. Přidává obyčejně při tom k pomlčce výraz „Nota“ (sr. na př. I. 16, 22, 328, 329 atd.), avšak někdy se spokojuje jen pomlčkou (sr. I. 38, 121). Jde tu ovšem o to, jak rozuměti ve zprávě výrazu, že farář čáslavský (Jan, „kterýž dobře znal Žižku a byl i při pohřbu jeho“) „tak praví, že jistotně [Žižka] v čáslavském kostele leží a že Čáslavští místo Žižky dali jakéhosi Němce pána, v truhle zabeđeného“. Šimák (ČČH. 1912. 15—16) je ochoten přiznati, že pisatel, v tomto případě Bartoš z Prachňan sám, slyšel obsah zprávy od kněze Jana a jemu věřil, že znal Žižku. Vykládá-li se však výraz „praví“ jako sdělení napsané, tu ovšem mohl býti i ten, kdo zprávu tu v rodinných zápisích zapsal, osobou mladší než Bartoš z Prachňan a mohl to býti nejen „nejvyš“ jeho syn Mikuláš, jak myslí Šimák 16, nýbrž i po případě až Mikuláš Dačický. Tím se ovšem očitám daleko od mínění Bartoše („O Žižkův hrob“ 12—13 a „O čásl. ost. Ž.“ 11), jenž věří, že farář Jan v době, kdy o něm člen rodiny prachňanské píše, že tak „praví“, byl ještě na živu a že tedy pisatelem zprávy nemůže býti nikdo jiný nežli Bartoš z Prachňan. Již Tomek, Jan Žižka 205³¹ pokládá dva

osoba jinak neznámá, o níž nevíme, do kdy spadá její duchovní působení v Čáslavi, že Žižka „jistotně“ leží v Čáslavi, je z toho patrné, že již tehdy byl o pravosti podání čáslavského spor: v něm kněz Jan vykládá pravost ostatků čáslavských přímým podvodem Čáslavských, kteří jen takto se mohli mrtvolu Žižkovy zmocniti. To bezděky připomíná ono místo z „paměti čáslavské“, jež také, aby věrohodněji prokázala, že byl to Michal Koudele ze Žitenic, jenž vymohl pohřeb Žižkův v Čáslavi, uvádí, že jeho potomek Natanael, jenž tak tvrdí, prý na základě zpráv svého otce i děda, je „člověk dobrý, pobožný a hodnověrný, chovající se, jako na ctného rytíře záleží“. „Pamět“ i zpráva rodinné kroniky kutnohorské jsou v té příčině obdobnými výklady, jež měly ve sporu o to, kde je vlastně Žižka pochován, přesvědčivěji vysvětliti, že v Čáslavi je hrob Žižkův, nežli dosavadní výklad o přenesení ostatků z Hradce¹.

Předpoklad, že kněz Jan byl opravdu současníkem Žižkovým a že Žižku dobře znal a že i jeho tvrzení o podvodu je správné, by nás vedl snad ještě do doby Jiříkovy, ježto letopisy, kde se ještě činí zmínka jen o pohřbu v Hradci, vznikly, jak již víme, kolem r. 1467 a také zápisky Bartoše z Prachňan počínají kolem r. 1470². Do té doby vedou i nejnovější výklady historika F. M. Bartoše o vzniku epitafu čáslavského, jež nyní spojuje s jménem znamenitého politika a humanisty německého Řehoře Heimburka: ten v letech 1466—1471 byl ve službách krále Jiřího a byl známým odpůrcem papežů, mezi nimi zvláště Pia II., Eneáše Silvia, proti jehož pojetí Žižky se zdá býti epitaf odpovědí³. Než pouhá jeho přítomnost v Praze na konci doby Jiříkovy, jeho zdůrazňování válečné zdatnosti české, jež si dobře vysvětlíme ne tak osobním jeho zájmem jako jeho apologetickou úlohou u krále Jiřího, vedoucí jej k tomu, aby katolické veřejnosti české vojenství představil

veřejné pohřby současné, v Hradci a Čáslavi, za naprosto pravdě nepodobné — a důvtipně se domnívá, že farář Jan mohl býti při druhém pohřbu, v Čáslavi, ovšem, jak bychom dnes to změnili, nikoli po přenesení ostatků z Hradce, nýbrž po požáru čáslavském r. 1522, kdy ostatky, vydávané za Žižkovy, byly nalezeny; při tom bylo by třeba svědecktví rodinné kroniky kutnohorské o tom, že farář Jan znal Žižku, prohlásiti za omyl, ať již bezděčný nebo úmyslný, přes to, že celá zpráva se zdá Bartošovi míti „původní, syrový ještě obsah“.

¹ Takový dodatečný výklad o proměně mrtvol pokládá Bartoš, „O časl. ost. Žižk.“ 11 za nejapnou zpozdilost, avšak podobně musel by odsouditi i „pamět čáslavskou“. Existovala-li tato, mohl vzniknouti i výklad o proměně mrtvol.

² Šimák v ČCH. 1912. 15 (i podle odrazu, nepřímého však jen, kroniky Eneáše Silvia).

³ Sr. níže 34.

v pravém světle¹ — a ani okolnost, že jeho některé spisy byly známy i v české společnosti utrakvistické², nestačí k tomu, aby se tak podepřela domněnka Bartošova, že Heimburk mohl právě pro svůj odpor k Eneášovi Silviovi býti autorem epitafu. Je proto zajímavé, že r. 1467

¹ Bartoš, Sporné otázky 25 i „O čásl. ost. Ž.“ 24 praví, že Heimburk měl „po celý život vášnivý zájem o válečnictví a vojenství husitskému, důmyslnému vozovému šiku, podívoval se ode dávna“. O českých vozech u Heimburka najdeme za jeho pobytu v Čechách přímou zmínku v jeho návrhu řeči, kterou měli r. 1467 pronést k papeži poslové intervenujících knížat německých; zde účinnost české taktiky vynáší zvláště proti tureckému způsobu boje („*Persicus mos fugax*“): „*Hanc artem Bohemi tum curruum municionibus et giris, tum aggeribus congestis vera atque incredibili arte deludunt, quod enarrare prolixum foret*“ (Ermisch, Studien zur Gesch. der sächsisch-böhmischen Beziehungen in den Jahren 1464 bis 1471“ str. 108, zde ovšem s jiným časovým zařazením). Před tím r. 1454 v listu k Janu Rothovi se též Heimburk dotkl českého způsobu boje vozovou hradbou, jak cituje Bartoš 24⁵⁵. To však nestačí, aby se mohlo mluvit o jeho vášnivém zájmu o válečnictví a hlubokém jeho studiu: zajisté u něho tento interes nepřevyšoval míru, zvyklou u právníka a státníka, žijícího ve stálém styku s politickými poměry současnými (zájem takový bychom našli též u jeho odpůrce, Eneáše Silvia).

² V rukopise knihovny Cerronské (v Zemském archivu brněnském II. 5), jenž obsahuje jakési pokračování Korandova „Manuálního“ a o němž budu míti brzo příležitost pojednatí jinde, jsou na konci přidány dva spisy Heimburkovy, jeden z doby jeho sporu tyrolského proti papeži Piovi II. („*Vis experts consilii*...“) a druhý již ze sporu českého, známá to apologie, jež zde je Heimburkovi výslovně přičtena (sr. Palacký, Urk. Beiträge ve FRA. XX. 647 a d.; námitky Bachmannovy proti autorství Heimburkovu, sr. v MVDGB. 35. 151 a d. i Deutsche Reichsgesch. II. 200). Prostředníka mezi utrakvisty a Heimburkem vidí Bartoš, O čáslav. ostat. Žižk. 23 v Martinu Lupáčovi, žijícím v letech šedesátých ve východních Čechách, v jehož jednom traktátu nachází stopy spisu Marsilia z Padovy „*Defensor pacis*“ a to právě prostředkem literární činnosti Heimburkovy, tak, jako by Lupáč užíval jeho knihovny. To je však pouhá domněnka, jež tím, že i utrakvisté znali něco z jeho činnosti publicistické, určené veřejnosti, nezískává. Sotva je též správné, že Heimburk se v Čechách cítil jako doma a že za krátko hájil i kalicha (str. 22). Třeba tu rozlišovati. Heimburk, zastávající koncilu, uznával sice i dále platnost kompaktát, vida v kalichu — a toho se pouze ve svých projevech dotýká — jen rozdílnost obřadu (sr. apologii ve FRA. XX. 657: „*in qua — scil. varietate ritus — nulla est fidei diversitas*“; jindy, r. 1467, přímo mluví o přijímaném podobojí, od církve „*mille circiter annis*“ praktikované „*passim et instructe*“: Teleki, Hunyadiak kora XI. 296). Avšak učení o jeho nutnosti ke spáse zamítá (sr. SS. rr. Sil. IX. 188, Ermisch na uv. m. 112 i FRA. XX. 650). A zdá se, že on, jenž v boji proti papežům neopouštěl půdu církevní, s touž nedůvěrou i v Čechách hleděl na kněží utrakvistické, jak se již r. 1465 v listu ke Karvajalovi zmiňoval: „*Habent enim Hussitae multos alios reprobos articulos, quos Rokyzana cautissime celat*...“ (FRA. XX. 369). Stěží též dbal, sám jsa v klatbě, po jejíž zrušení toužil, styká s podezřelými z kacířství utrakvisty, zvláště když byl od odpůrců stále bedlivě sledován.

při jedné příležitosti, kdy bychom u něho čekali jméno Žižkovo, jako chloubu českého válečnictva, ozve se nám jméno Jiskry z Brandýsa¹. Heimburkovo autorství epitafu zůstává, myslím, domněnkou podobného rázu, jako bylo loňské mínění Bartošovo, že autora dlužno hledati mezi kolegy M. Václava z Chocně, v jehož panegyriku z r. 1468 na knížete Viktorina, Bartoš nachází obdobu k epitafu².

Že epitaf patří někam na rozhraní století 15. a 16., před r. 1523, zdál by se ukazovati poukaz Bartošův na shody mezi ním a mezi jedním dialogem Huttenovým z r. 1521³, od něhož Bartoš vidí vésti nit souvislosti k prvnímu známému záznamu epitafu z r. 1537 u církevního historika Kašpara Hedia⁴. Avšak tu třeba uvážiti námitky Šimákovy, jež svými pochybnostmi o tom, zda epitaf opravdu v Čáslavi existoval a zda nejde tu jen o výtvar čistě literární, jež ovšem mohl vzniknouti

¹ V listu k rakouskému panu Jířmu ze Steinu 20. února 1467: „Teque ferunt, postquam boemicas partes assumpseris, alterum factum esse Giskram“ („Kancelář krále Jířho“ z knihovny lobkovické 216); ovšem Höfler při vydání, založeném na mladším opise „Kanceláře“, v AÖG. XII. 33 má chybné čtení „Sszkam“. — Ani ve spisku, podávajícím naučení vojenská synu Jířkovu, knížeti Viktorinovi (v témž rukopise), jména Žižkova neuslyšíme vedle příkladů, uváděných z historie antické.

² „O Žižkův hrob“ 15. Patrné námitky Šimákovy (ČČH. 1923. 208—209) — ten v epitafu, maje jej za pouhý výtvar literární, neshledává nic význačně českého a odkazuje spíše na německé okolí Oldřicha Huttena, v jehož dialogu „Monitor“ Bartoš (str. 9) nachází patrný ohlas epitafu Žižkova — působily na Bartoše, že postoupil od kroužku Václava z Chocně k přítomnému tehdy v Praze Heimburkovi. Období stylistické, jež nachází Bartoš, O čáslav. ostatcích Žižkových 24—25 mezi epitafem a spisy Heimburkovými, mnoho u humanisty neznamenají: bylo by k tomu třeba individuálnějších dokladů. Na konec Bartoš 25 sám připouští, že autorství Heimburkovo při epitafu čáslavském „nelze ovšem při povaze našich pramenů dokázati“ a spokojuje se, bude-li výklad jeho uznán za „svrchované pravděpodobný“. Než ani to nelze přiznati. Doba tehdejší nebyla ještě taková, aby i Němec rázu Heimburkova se mohl státi oslavovatelem českého a husitského vojevůdce, jehož jméno bylo doma katolickému Německu pohoršením. Musila přijíti proměna názoru náboženského, aby to umožnila. I Bartoš, O čáslav. ostat. Žižk. 13 přiznává, že němečtí sousedé Čechů Žižkovi dosud klnuli jako původci všech spoust husitských. — Pro vznik epitafu v době ještě poděbradské uvádí Bartoš, O čáslav. ostat. Žižk. 17²⁶ i jeho prosaickou formu, ježto prý epigrammata z doby již vladislavské jsou veskrze veršovaná, takže Flacius Illyricus uznal za vhodné, aby vyhcvěl vkusu doby, epitaf zveršovati. To však, myslím, není přece jen pravidlo, od něhož by nemohlo býti více výjimek. — Mezi osobami, jež by v Čechách byly mohly epitaf složiti, vedle vzpomenutého již Václava z Chocně Bartoš jmenuje (str. 20) i M. Šimona ze Slaného, autora zapadlého dnes panegyriku Jířkova.

³ Sr. citát: „O Žižkův hrob“ 16¹⁸.

⁴ Tamtéž 8—9.

mezi humanisty německými, blízkými Huttenovi — ohrozil velmi vážně všecku argumentaci, zakládající se na tomto epitafu¹. Kromě toho, že svým celým rázem i s tou formou „Siska“ ve formuli dedikační v autentickém znění Hediově, sotva myslitelnou u autora českého, opravdu epitaf mohl vzniknouti v cizím prostředí, proniknutém již duchem reformace luterské a tím příznivějším českému husitství, než byla ještě nálada doby Heimburkovy i Heimburka samého, a že při tom není ani vyloučeno, že poměr epitafu k Huttenovi je opačný, takže by se v epitafu ozýval ohlas dotčeného dialogu a nikoli naopak — významným se mně zdá býti mlčení „paměti čáslavské“, přes to, že tato, chtějíc prokázati existenci pohřbu Žižkova v Čáslavi, zmiňuje se o hrobu i památkách Žižkovi přičítaných².

Tím však se ocitá ve vzduchu i spojení epitafu s rodinou Žižkovou, z níž prý pocházel původce jeho, označený na jeho konci ve znění Hediově jako „GEORGIUS AVUNCULUS“, což se podle mladšího znění u Theobalda („Gregorius avunculus“) vykládalo na sestřence Žižkova, jak to vykládá dosud též Bartoš³; alespoň Šimák ne bez důvodu ve slovu „Avunculus“ tuší vlastní, zlatinělé jméno skladatele.

¹ V ČCH. 1923. 205—209. Že vzniklo více náhrobních nápisů o Žižkovi, svědčí i v druhé polovině 16. století Camerarius, jež cituje Bartoš, O Žižk. hrob 17²⁶: „Sunt epitaphia alia hujus [jde zde o Žižku] proluxiora inque hiis unum Graeco sermone perscriptum, edita, quibus nimirum hominis memoriam aliqui exornare studuerunt.“ Sotva tu lze mysliti již na ostatní nápisy čáslavské.

² Ovšem „paměť“ se nezmiňuje ani o oltáři s obrazy Husovým a Žižkovým, na nějž naráží již Bilejovský („neb oltář u hrobu“) a o němž praví později Theobald, že za ním visel talíř kamenný. Lze to však pochopiti u pisatele, jenž, jak uznává Šimák (ČCH. 1912. 17), nebyl patrně Čáslavan, nýbrž v Čáslavi jen zprávy o Žižkovi sbíral: nevěděl asi o nadání oltáře, jenž zatím nebyl ještě asi obrazem Žižkovým vyznačen; o talíři dotčeném praví „paměť“, že visel „naproti tomu hrobu na jednom pilíři“. Bartoš, O časl. ost. Žiž. 9 pro mlčení „paměti čáslavské“ nachází vysvětlení v možnosti, že „paměť“ není dochována úplně, ježto v rukopisu universit. knihovny pražské XVII. G 22 při kronice Marka Bydžovského o Rudolfovi II. je její lepší text než u Šimáka (na tento text ukázal již Winter, Kulturní obraz českých měst. I. 458³³). Spíše než tento dohad zaslouží pozornosti poukaz Bartošův, že zmínka o epitafu se přfčila účelu pisatele „paměti“, jenž chtěl jí oslavit i rod Koudelův, ovšem, dodejme hned, jen v tom případě, šlo-li o epitaf nádherný, pořizený členem rodiny Žižkovy, jež by tak mohla soupeřiti s Koudely ze Žitenic o zásluhu, že byl Žižka pohřben v Čáslavi; o tom sr. dále.

³ O Žižkův hrob 8. V článku „O časl. ost. Žiž.“ 10—126 Bartoš možnost významu „bratranec“ (dříve též připouštěl význam „synovec“ a „vnuk“) vysvětluje nedůsledností raného humanismu, jakou, na př. v datování stále ještě po způsobu středověkém, najdeme i u Bohuslava Hasištejnského.

epitafu, odpovídající v češtině příjmení „Ujček“, Strejček“, v němčině „Vetter“¹. Tak by mizela i jedna z opor mínění, jež je Bartošovi předpokladem i pro pochování Žižkovo v Čáslavi vůbec, že totiž se o ně především zasazovala rodina Žižkova a způsobila záměnu mrtvoly Žižkovy za nějakého Němce, a zbývala by jen zpráva o tom, že v Čáslavi byl hejtmanem Jan Roháč z Dubé, ovšem teprve z r. 1427²: není proto nijak jisto, že tu Roháč byl již r. 1424, a stejně, i když připustíme, že zeť Žižkův Ondřej z Dubé, padlý u Malešova r. 1424, byl opravdu bratrem Jana Roháče³, není jisto, že ovdovělá dcera Žižkova se uchýlila hned tehdy do Čáslavě a zde spolu s Roháčem se přičinila o onu záměnu mrtvol⁴. Poslední mínění se ani neshoduje s tradicí čáslavskou

¹ Šimák (ČČH. 1923. 207) upozorňuje na význam slova „avunculus“ v humanistické latině jako „ujce, bratra matčina“ (takto je přeloženo ve vydání Theobalda z r. 1750: „Mutter-Bruder“). Proti tomu Bartoš, O čásl. ost. Žiž. 10 uvádí, že náhrobky — zde ovšem jde o epitaf — „takřka výlučné“ stavěla rodina s výjimkou jen náhrobků, pořízených duchovním neb profesorům jejich přáteli a žáky. Nešlo však zde o muže, jež slávou a obecnou úctou i po smrti převyšoval všechny takové muže, jichž se týká ona výjimka? Při tom se naskytá otázka, zda se ve výrazu „avunculus“ přece jen neskrývá jméno podobné onomu, jež Šimák odmítá, jméno nějakého neznámého člena čáslavského rodu Vnoučků, o němž jinak najdeme zprávy u Sedláčka, Děje m. Čáslavě 184—85, přes to, že Bartoš 26⁴⁵ v tomto případě nepřipouští, že by jaký člen toho rodu od počátku 16. století v Čáslavi existoval mimo rozrod Sedláčkem zaznamenaný. Při tom nemusí jíti o zřízení nákladného epitafu, než jen o autorství nápisu na stěně namalovaného. Než z důvodů níže uvedených je pravdě podobnější jeho vznik cizí.

² Bezold, König Sigmund und die Reichskriege gegen die Husiten II. 164.

³ Sr. o tom velmi zdrženlivě domněnky Sedláčkovy v ČČH. 1913. 469.

⁴ Proti hejtmanění Roháčovu v Čáslavi již r. 1424 i o čáslavském pobytu dcery Žižkovy, o nž Tomek, Jan Žižka 209 praví, že se neví, zda svého manžela vůbec přežila — obě prostě jako samozřejmé přijímá Bartoš, O Žižkův hrob 13 — sr. námítky Šimákovy v ČČH. 1913. 210—211. Pokládá-li Šimák Roháče r. 1424 za hlavu bratrstva sirotčího, Bartoš, O čásl. ost. Ž. 11 a d. míní, že toto vůdčí místo připadalo kněžím Ambrožovi a Prokúpkovi, ač již Toman, Husit. válečn. 109 ukázal na výrok Bartoška z Drahonice k. r. 1425 (FRR. V. 593: „Rohacz et Ioannes Bzdinka, post mortem Zizkonis sui sequaces“), že Roháč byl nepochybně hned po smrti Žižkově vůdcem vojska sirotčího. V tom případě by bylo třeba mysliti, že Roháč nejen v říjnu 1424 v Čáslavi vůbec nebyl, jsa poután úlohou vůdcovskou k tažení na Moravu, takže by nastal případ, jež také Bartoš („O čásl. ost. Ž.“ 12—13) bere v úvahu, že totiž případná proměna mrtvol v Čáslavi se stala bez jeho vědomí — nýbrž též, že souhlasil s tím, když kněží Prokúpek a Ambrož mrtvolu Žižkovu provázeli do Hradce. Tím též odpadají i domněnky Bartošovy, že byl tu spor mezi Roháčem, jako představitelem rodiny Žižkovy — že Roháč byl již v Čáslavi r. 1424 i že byl švagrem dcery Žižkovy, soudí Bartoš i nyní (str. 16²⁰) — a mezi vůlí bratrstva i že by proměna mrtvol byla myslitelná jako obvyklá leť

z druhé poloviny 16. století, jak ji známe z „paměti čáslavské“, jež naopak zásluhu o pochování Žižkovo v Čáslavi, avšak beze vsí zmínky o nějakém podvrhu, jak již víme, přičítá Michalovi Koudelovi, Laudatovi a jiným Čáslavským: kdyby bylo šlo o nějakou účast rodiny Žižkovy na záměně mrtvol aneb alespoň na tom, že pochování v Čáslavi bylo od ostatních přátel Žižkových povoleno, byla by to mohla „paměť“ prostě přejítí mlčením, jen aby zdvihla zásluhu rodiny koudelovské?

Než existence čáslavského epitafu je jen pochybná, pokud jde o století 15. a o spojitost s příbuznými Žižkovými: jinak však je v druhé polovině století 16. Zaznamenání jeho ve štrasburském díle Hediově z r. 1537 sice dosvědčuje, že epitaf skutečně již existoval, nikoli však ještě v Čáslavi, nýbrž jen jako dílo literární, a to spíše dílo německého než českého humanismu, protože nápis českého autora utravvistického by sotva našel takové přijetí v Německu, a pak, že nápis sám, jak již bylo uvedeno, nemá určitě český ráz¹. Celé jeho naladění prozrazuje vnitřní souvislost s blasfemickým líčením Žižky u Eneáše Silvia, proti němuž epitaf chtěl snad býti vyrovnávající a ospravedlňující reakcí². Kdy vznikl, nelze určitě říci, avšak zdá se, že to bylo již, kdy protirímská nálada luterská silněji pronikla veřejností německou a kdy snad i do Němec mohly se dostat a zde zajímati zprávy z Čech o hrobu čáslavském po požáru r. 1522³. Přebázel pak do spisů jiných a tak se též později dostal i do „Ephemeris“ našeho Prokopa Lupáče z Hla-

válečníka (ovšem zde šlo ne o boj s nepřáteli, ale o vlastní bratrstvo k němuž jistě Roháče poutaly vztahy, jež by jej nutily podříditi se obecné vůli, i kdyby sám byl mínění rozdílného, a jež by všecek podvod vylučovaly). Pro podvržení jiné mrtvoly zbývala by pak jen možnost druhá, že to bylo dílo druhých členů rodiny Žižkovy, ovšem byli-li tito v Čáslavi a jel-li opravdu pravod s mrtvolou tudy (sr. Šimák v ČČH. 1923. 210). Při mínění o dceři Žižkové, že byla po bitvě malešovské v Čáslavi — tam by ovšem mohla přijíti i za nepřítomnosti Roháčovy — setrvává Bartoš i nyní (16²⁰), ač jeho připuštění, že nelze ani její pobyt v Hradci klášteřském neb vyvrátiti, ukazuje pochybnost všech takových dohadů, jež neziskávají ani tím, ukazují-li Bartoš na epitaf čáslavský, neboť, aby ten zde měl platnost, bylo by třeba uznati, že opravdu jej dal zříditi příbuzný Žižkův, respektive jeho dcery („avunculus“).

¹ Sr. výše 32 Bartoš, O čásl. ost. Žiž. 13, setrváváje při mínění o jeho vzniku v 15. století, myslí že Hutten na své cestě Čechami na Moravu r. 1511 si epitaf opsal a k Hediovi pak že jeho znění došlo ve formě nějakého ztraceného dnes tisku.

² Bartoš, O hrob Žižkův 12 i O čásl. ost. Žižk. 14²² i 18 a souhlasí s tím i Šimák v ČČH. 1923. 208.

³ Sr., co bylo řečeno výše 31² o poměru epitafu k Huttenovi.

vačova (1584): ten jej přejal z Hedia, avšak beze vsí zmínky o Čáslavi¹, což při vědomosti, jaká v Domažlicích, sídle Lupáčovně, byla o čáslavských literárních památkách po Žižkovi², není bez průkaznosti pro mínění, že tehdy epitafu, jehož se Lupáč dovolává, ještě v Čáslavi nebylo³. Teprve až zmínka u německého evangelíka Chytraea r. 1594, jenž epitaf uvádí pod titulem „Aliud eius [scil. Cisca] monumentum“ je prvním určitým dokladem, že epitaf existoval již nikoliv jako nápis v knihách, nýbrž v Čáslavi, jak svědčí i textová souvislost, neboť před tím se popisuje náhrobek čáslavský a potom oltář i palcát Žižkův⁴.

Podle výrazu „monumentum“ zdálo by se, že jde o kamenný památník obdobného rázu jako sousední náhrobek. Opravdu však jde o pouhý nápis na sloupu, jenž byl obdobou i jiných současných nápisů, vztahujících se k Žižkovi v kostele čáslavském, na oltáři i za ním⁵. Svědčí o tom později, r. 1634, Pavel Stránský ve své „Respublica Boiema“, že epitaf byl „na sloup vepsán“⁶. Tím se odstraňují pochyb-

¹ Tím nabývá i věrohodnosti „paměť čáslavská“, jež o epitafu nemohla mti zprávu, existoval-li dosud jen ve formě literární.

² Sr. výše 8³.

³ Lupáč při 11. říjnu praví: „Legitur quoque illius epitaph. graecolat: in Paralipp. Ab: Vrspur.“

⁴ Sr. Šimák v ČČH. 1923. 204 i Bartoš, O čásl. ost. Ž. 18³⁰. O něco starší projev, přímo souvisící s Čáslaví, z něhož zdá se zaznívatí ohlas epitafu zmínkou o rozmařilosti, pýše i krutosti kněžstva, nás vede k r. 1588. Toho roku jel tudy Karel ze Žerotína a poznamenal si ve svém deníku (za upozornění i za výpisek citátu z deníku Žerotínova v zemském archivu brněnském — sbírka Cerroniho II 144, fol. 17 — děkuji panu archiváři Fr. Hrubému) k 9. květnu: „Pransus in pago Zbraslavia, coenavi Ciaslavo, ubi vidi sepulchrum Zisca, fortissimi et nobilissimi equitis, qui luxuriantem clericorum superbiam et cum rabie conjunctam crudelitate severissime coercuit, vindicatus caedem Hussi, martyris Christi.“ Z deníku je patrné, že Žerotín, jedouc rychle, zastavil se asi schválně v Čáslavi, aby zde viděl hrob Žižkův.

⁵ Uvádí je Bartoš, tamt. 18³⁰: na oltáři byly nápisy dva, za oltářem při čtverhranném kameni jeden a ještě jeden snad o palcátu. Poslední nápis není u Chytraea a Theobald I. (1621) 229 jej otiskuje se slovy: „von dieser keulen hat einer dieses geschrieben“; avšak je podle souvislosti pravděpodobno, že i tento nápis v kostele byl.

⁶ Bartoš, tamt. 9¹: „cuius clava propter eius epitaphium columnae inscriptum suspensa . . .“ Tedy není správné, praví-li Bartoš 9. že epitaf byl „napsán či vezděn samotný do blízkého sloupu chrámového, takže vznikl vzpomenutý druhý památník“ (na str. 10 podobně se o epitafu praví, že „pomník skutečně stál v Čáslavi“). Že zpráva Stránského není jen ohlaseem z Theobalda, svědčí okolnost, že o palcátu zde potěšeném praví něco jiného, než najdeme u Theobalda, a že ví již i o zničení epitafu.

nosti, zda epitaf v Čáslavi vůbec existoval¹ a Theobald, třebaš výslovně nepraví, že jej při své návštěvě v Čáslavi viděl a že jeho znění odtud má, zajisté svou zprávu i o něm mohl čerpati z vlastní zkušenosti, ježto epitaf podle toho, že Lupáč r. 1584 se o něm ještě v Čáslavi nezmiňuje, avšak Chytraeus jej již jako „monumentum“ r. 1594 připomíná, pravděpodobně vznikl již mezi léty 1584—1594, tedy před návštěvou Theobaldovou, ovšem jen jako pouhý nápis.

Zbývá ještě promluvit o náhrobku čáslavském s nápisem, tak, jak jej známe jednak z „paměti čáslavské“, jednak z Chytraea (1594), z Theobalda i z rytiny Hufnagelovy z r. 1617. Zde najdeme název Žižkův („Ioannes Zyska a Calice, rector rerum publicarum laborantium in nomine et pro nomine Dei“), o nějž se Bartoš opírá, pokládaje náhrobek za něco starší než epitaf, ne však starší roku 1460: tehdy někdy prý jej dal postavití týž syn či vnuk dcery Žižkovy, jenž opatřil potom i epitaf². Doklad velikého stáří náhrobku Bartoš vidí v charakteristickém výrazu „rector rerum publicarum laborantium“, jehož mohla užiti jen osoba, zasvěcená ještě v poměry za války husitské. Než Šimák právě v tomto titulu Žižkově právem pohřešuje nutný doplněk „polem“, jenž je i v citovaném od Bartoše dokladu o Prokopovi Holém z r. 1433³, a vidí v tom svědectví, že náhrobek vznikl v době, kdy se již neroz-

¹ Sr. výše 31.

² O Žižkův hrob 11 a 15. V článku „O čáslav. ostat. Žižk.“ 14²² již Bartoš pokročil dále a proti vlastním rozpakům dřívějším kloní se k mínění, že epitaf i náhrobek jsou současné, z doby 1460—1471 a že jejich vznik souvisí s přestavbou kostela po požáru z r. 1452, jež trvala, pokud šlo o věž, ještě v 90. letech století 15.

³ V AČ. III. 397: „Kněz Prokop, zprávece obce Tábořské polem pro jméno boží pracující.“ Obdobný titul Žižkův, avšak jen na rozhraní let 1421 a 1422, známe z listu jeho z 10. ledna 1422: „Jan Žižka, zprávece obcí České země příchýlných a plnicích zákona buožího v naději buoží“ (Toman, Liter. památky, duch a povaha Žižkova — Věst. Spol. Nauk 1893 — 11). Sotva tedy lze s Bartošem (11) předpokládati, že jde o ohlas nějakého ztraceného dokumentu neb listu Žižkova, kde by bylo takového titulu užito. — Bartoš i nyní v článku „O čáslav. ostat. Žižk.“ 14 trvá při svém mínění, že titul Žižkův je znakem velikého stáří, jsa prý vzat ze živoucí ještě tradice, přidržující se původního označování Žižkova (ovšem před tím — „O hrob Žižkův“ 11 — se praví, že název ten zanikl již 12 let po smrti Žižkově a druhé generaci již byl neznámý), a jsa prý jen, a to správně, pozměněn, aby se vyznačil širší význam Žižky, nejen jako vojevůdce, nýbrž i jako vladaře a státníka. Myslím však, že námitka Šimáková, třebaš ji Bartoš pokládá za příliš umělou, zůstává ve své platnosti. S tím souvisí, že sotva lze souhlasiti s míněním Bartoše o v ý m (14²²), hledicím vysvětliti uznaný rozdíl mezi epitafem a nápisem na náhrobku tím, že tento vyslovuje ještě pojetí přímých současníků Žižkových, kdežto epitaf již mínění pokolení druhého, jež náhrobek postavilo.

umělo rozdílům v termínech. Přiznáme-li pak jistou správnost kresbě Hufnagelově, představující nám náhrobek renaissanční, který sotva mohl vzniknouti v době Jiříkově¹, a který, ježto dříve zmíněný epitaf není zároveň na náhrobku, po jeho straně, jak se Bartoš dříve domýšlel², nelze nijak spojovati s rodinou Žižkovou, s oním Řehořem neb Jiřím z epitafu, jehož příbuzenství se Žižkou ostatně není nesporné — a spojíme-li s tím i humanistický ráz jeho nápisu³, stává se pravděpodobným závěr, že náhrobek sám není ještě z 15. století, nýbrž až z doby pozdější, kdy humanismus i umění renaissanční v Čechách nabyly širší půdy, nepochybně až po r. 1522, po požáru čáslavském; při tom kromě pochybnosti o svědectví Bilejovského, z něhož není jasno, myslí-li již ozdobný náhrobek Žižkův, jak jej známe z rytiny Hufnagelovy⁴, nebo prostý hrob bojovníkův — třeba uvážiti, že ještě ani Hájek (1541) neví nic o náhrobku, takže první zřejmou zprávu, zdá se, o něm najdeme až v „paměti čáslavské“, předpokládáme-li totiž, že „paměť“ ještě náleží šedesátým letům 16. století: tím by se pravděpodobně určení doby jeho vzniku posunovalo až k druhé polovině 16. století⁵. Není třeba

¹ Bartoš, O čáslav. ostat. Žižk. 14²², staví se proti tomu, že by bylo možno přiznati věrnost obrazu umělce z počátku 17. století, avšak myslím, že nelze jen tak zhola prohlásiti rytinu Hufnagelovu za pouhou kreslířskou fantasii. — Nejnověji K. Guth ve „Sborníku Žižkově“ 295 míní, že obraz Hufnagelův je „zcela vymyšlenou kresbou mladšího Hufnagla“, a odůvodňuje to tím, že typ rytíře na něm náleží pokročilemu 16. století a štít jeho až začátku 17. století. Myslím však, že není třeba s jedním detailem (štít) kde si Hufnagel syn vedl volněji, zavrhnouti i jeho obraz náhrobku vůbec, zvláště když typ rytíře se celkem shoduje s míněním o době vzniku náhrobku, k níž jinou cestou docházím.

² O Žižkův hrob 8.

³ Tomek, Jan Žižka 205³⁰ podle omylu v humanistickém již datování — Žižka neumřel ve čtvrtek („dies Jovis“), nýbrž ve středu („dies Mercurii“) — i že výraz „obce“ se tu příkládá „res publicae“ a nikoli „civitates“, se domnívá, že nápis složen byl teprve po ohni r. 1522. — Bartoš, O hrob Žižkův 11 i „O čáslav. ostat. Žižk.“ 10 a 14 chybu v datování nikoli římském, nýbrž západoevropském, právě pokládá za znak raního humanismu a tím za svědectví o možnosti vzniku náhrobku ještě z doby Jiříkovy (sr. i výše 31² i 32). Avšak právě tato chyba v datování mohla by svědčeti o opaku, o dosti velké časové vzdálenosti od smrti Žižkovy, kdy se již určité datum její neznalo.

⁴ Sr. výše 25.

⁵ Ovšem na počátku 17. století byl podle Theobalda rozbit, že nápis na něm byl sotva čitelný; avšak nasnadě je, že k tomuto poškození došlo r. 1598, když valonští vojáci odnesli palcát Žižkův a jeden z nich „na ten hrob se ušpráchal nestaudně etc., pravě, že to Žižkovi obětuje“ (Dačický, Paměti I. 194) — a není třeba ťo vylučovati a zacházeti až k požáru z r. 1522, jak činí Bartoš, O Žižkův hrob 10.

však jíti i v pochybnostech tak daleko, abychom náhrobek čáslavský měli za pouhý kenotaf, tedy jen za pomník bez ostatků¹, neboť po požáru z r. 1522, ne-li všechny věci v hrobě starším tehdy vykopané, alespoň truhlička s kostmi a palcát s talířem kamenným byly pak od Čáslavských za sporu o Žižku dobře uchovávány.

Závěru tomu nemůže se vážně stavěti na odpor ani dotčené již svědectví faráře Jana, domnělého současníka Žižkova, k němuž se takto oklikou opět vracím a jehož zprávu o podvržení mrtvoly jakéhos německého pána Bartoš pokládá za drahocennou²: kromě osamocení tohoto svědectví mezi ostatními prameny i kromě uvedeného již mínění o jeho vzniku, jenž není nade vši pochybu spojen jedině s jménem Bartoše z Prácheňan — ani bližší okolnosti, jež bychom tu musili předpokládati, nezdají se svědčiti pro jeho věrohodnost. Lze velmi vážně pochybovati, zda by Roháč, o něhož v této souvislosti jako představitele rodiny Žižkovy hlavně jde, i kdybychom připustili, že již r. 1424 v Čáslavi hejtmanil, nejen pro svůj vliv mezi Sirotky potřeboval se uchýlovati k takovému podvodu, nýbrž zda vůbec je při mravní povaze tohoto husitského rytíře, o němž víme, jak dovedl zdůrazňovati mravní povinnosti s tím spojené³, myslitelno, aby se takového podvodu do-

U Cameraria, v jeho „Historica narratio“ o Jednotě bratrské, vzniklé v letech 1571—1574 (sr. Goll, Quell. u. Untersuch. zur Gesch. d. Böhm. Brüder I. 62) se již mluví o náhrobku i obraze Žižkově na něm (Bartoš, O Žižkův hrob 17²⁶). V jiné současné zprávě, v marginální poznámce k vydání Dubraviovy „Historia boiémica“ z r. 1575 (na str. 255: „Cadauer Cziaslauiam deductum, ubi adhuc monumentum ostenditur“) ovšem slovo „adhuc“ zdá se ukazovati k dalšímu již trvání pomníku, tedy snad k polovici 16. století.

¹ Tento důsledek vyplývá z námítky Šimákovy (ČČH. 1912. 19 i 1923. 204), že na náhrobku čte se, že Žižka „hoc templo“ je pohřben a nikoli: „hoc loco“, jak bychom čekali a jak čteme i v epitafu („ossa mea [hoc sacratio loco cubant“). Nesouhlasím sice, myslí-li Bartoš, O časl. ost. Žiž. 8⁵, že na náhrobku slov „hoc loco“ není, ježto jsou již na epitafu, neboť není současný vznik obou dokázán, avšak při spojení se zprávou „paměti čáslavské“ o truhličce, „v kteréž kosti jeho zůstávají“, připouštím, že výraz „hoc templo“ má zde týž smysl jako slova „hoc loco“ a že tedy zde nejde o prázdný hrob. Sr. i výše 24—25. K tomu, že nejde tu jen o kenotaf, ukazují i verše jednak na oltáři pod obrazem Husovým i Žižkovým:

„Husse, tuus vindex jacet hic Dux Ziska Johannes“;

„Strenuus in bellis hic dormit Ziska sepulchro“;

jednak verš o palcátu:

„Conditus hoc celebri marmore Ziska jacet“.

² O Žiž. hrob 13.

³ Sr. jeho opovědný list z 3. února 1421 Oldřichovi z Rožmberka v AČ. VI. 395.

pustil¹. Zdá se, že i zde byl poměr obrácený, než jak předpokládá Bartoš: za „paměti čáslavskou“, jež byla článkem „lokálně-patriotické legendy“², kterou chtěli Čáslavští vysvětliti, že Žižka je pochován u nich, následovala teprve zpráva o faráři Janovi, vzniklá až na konci 16. století nebo dokonce až na počátku 17. století, po návštěvě Theobaldově v Čáslavi³, neboť jak bychom si jinak vysvětlili, že ušla stejně Bílejovskému, v Čáslavi tak dobře známému, jako Hájkovi, „paměti čáslavské“ i Theobaldovi, u něhož právě v různých nápisech v kostele čáslavském, dříve nepřipomínaných, vidíme stálý obecný zájem o kult Žižkův, tak živě se projevující i při povstání českém, jak ještě dále bude uvedeno. Vznik takových tradic, připínajících se k starším zjevům a vydávajících se za pozůstatky daleko starší minulosti, odpovídá duchu doby. Najdeme sice již v 15. století, nehledíce ani k podobným zjevům starším, podvrhy, spojené nikoli jen se soukromými prospěchy jednotlivých osob a rodů, jako je to známo z případu Kašpara Šlika i Oldřicha z Rožmberka, nýbrž týkající se i zájmů širších, jak svědčí známá „práva soběslavská“, avšak tento sklon v době renaissanční, ve století 16., i u nás značně zesílil⁴. Jsme tu v době Hájka, jenž u nás není zjevem osamoceným: k jeho předchůdcům patřil již Bílejovský, jenž, chtěje dokázati nepřetržité trvání kalicha v Čechách od nejstarší doby křesťanské až ke konci 14. století, pomáhal si vymyšlenými přídávky a vsuvkami⁵, a k jeho následníkům náležel i měšťan novoměstský Jan Klatovský se svou kronikou klatovskou⁶. To je prostředí, jež přálo vzniku nových legend, zvláště šlo-li

¹ Na to důvodně ukázal Šimák v ČČH. 1923. 211. Sr. výše 33⁴. Bartoš, O čásl. ost. Ž. 11 sice vidí v Šimákově námitce, že těžko věřiti, že byl Roháč podvodníkem a lhářem, „úsudek velice přtkrý a nespravedlivý“, avšak sám, myslím, zachází příliš daleko, vykládá-li zájem Hradeckých o mrtvolu Žižkovu násilným (vůči příbuzným Žižkovým) a pověrečným egoismem: proti domnělému jen pobytu rodiny Žižkovy v Čáslavi upřímná oddanost Hradeckých k Žižkovi, tak patrně vyjádřená v jejich listě z 24. listopadu 1423, když šlo o najatého vraha proti němu, i v tom, že si dali obraz jeho namalovati na svou korouhev (v tom Bartoš 12 právě vidí onen pověrečný zájem, spojený s vírou v jeho nadpřirozenou nepřemožitelnost) — je doloženým faktem, jehož váha v otázce o pohřbení Žižkovo nemohla býti malá.

² O Žižkův hrob 14.

³ Ten, avšak až v 2. vydání z r. 1621 (I. 230), praví, že viděl obraz Žižkův v Čáslavi.

⁴ Na tento moment poukázal již Šimák v ČČH. 1923. 211¹.

⁵ Sr. o tom Kalouskův článek „O historii kalicha v dobách předhusitských“ v programu čes. reál. gymnasia pražského r. 1881, ač třeba přiznati, že Bílejovského nelze souditi jen podle jeho podvrhů.

⁶ Sr. o ní zprávu Jos. Volfa v ČČM. 1906. 158 a d.

o zjevy takového rázu, jako byl Žižka, a v tomto rámci bylo vhodné místo i pro legendu čáslavskou o pochování Žižkově¹, jež nezůstala osamocena².

III.

Jako jsme již viděli při tradicích, poutajících se k určitým místům, že již svým rázem prozrazují smýšlení původců, jejich úctu i lásku, avšak též jejich odpor a nenávisť — tak bylo i v ostatní tradici o Žižkovi. Hned od počátku pozorujeme zde dva tábory, přátel i nepřátel, husitů i domácích katolíků, z nichž tito měli široké pozadí i v podobně smýšlející, stejně proti Žižkovi zaujaté veřejnosti evropské, v níž teprve později, ať již vlivem smýšlení kritičtějšího nebo následkem proměny náboženské, se též ozývaly hlasy sympatičtější. Těsná souvislost husitské války s cizinou, jež hned od počátku měla živý zájem o potlačení českého kacířství a pozorně sledovala vývoj českých událostí, sama berouc na nich v značné míře přímou účast, působila, že pověst o husitech a zvláště o jejich hlavních jménech, Husovi a Žižkovi a později o Prokopovi Holém, byla daleko rozšířena³. Proto je zcela přirozeno, že, ne-li z ciziny vlastní, tedy alespoň z přední německé země korunní, ze Slezska, kde národnostní i náboženské antipatie byly citlivou rezonanční deskou pro zprávy z Čech, máme jeden z prvních známých dokladů o tom, jak se tam tvořila tradice o Žižkovi, zde ovšem jemu nepřátelská.

Zde opat zahaňský Ludolf, dobrý pamětník karolinské Prahy, jenž se ještě dožil alespoň počátků války husitské († 22. srpna 1422), je ukazatelem, jak působily na cizinu zprávy o prvních velikých úspěších Žižkových. Žižka, jež si „dábelská sekta“ husitská „zdvihla nad sebou proti bohu za svou hlavu“⁴, je tehdy vlastním předmětem nenávisti

¹ O vlastním nálezu čáslavském a výkladech s ním spojených sr. níže v partii o stáří Žižkově.

² Millauer (1824) 41 zmiňuje se o tom, že také na vrchu Žižkově ukazoval se veliký kámen, pokládán za Žižkův náhrobek. O této tradici, již autor nepokládá za hodnou vyvrácení, však nevíme, kdy vznikla, nebyla-li již staršího původu. — O tom, jak pověst může klamati, vidí posledně v ČČH. 1924. 315 i Sedláček nejlepší doklad právě v tradici o pohřbení mrtvoly Žižkovy v Čáslavi.

³ R. 1433 v Basileji bylo řečeno v přítomnosti Cesariniho Prokopovi (před tím stala se i zmínka o záhubě pikartů od Žižky): „Scitote, quod non tantum prope, sed etiam remote estis diffamati; habeo enim unum tractatum contra vestros articulos multos, per multas dietas abhine compositum“ (Monum. concil. I. 311).

⁴ „Tractatus de longaevo schismate“ v AÖG. 60. 494: Žižka se tu jmenuje „Cziskow, nomine vel cognomine“ (str. 533 „Cziska“). Text této práce Ludolfovy je